

Ο ΥΙΟΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΟΡΟΥ

Σκοπὸς τῶν ἐπομένων γραμμῶν δὲν εἶναι ἡ διαπραγματεύσις τοῦ σπουδαίου βιβλικοθεολογικοῦ ζητήματος περὶ τῆς σημασίας τοῦ γνωστοῦ αὐτοχαρακτηρισμοῦ τοῦ Ἰ. Χριστοῦ διὰ τοῦ ὄρου «**Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου**» οὔτε κἂν ἡ ἐμπεριστατωμένη καὶ διὰ πάντων τῶν προσηκόντων ἐπιχειρημάτων ὑποστήριξις ὀρισμένης ἐκδοχῆς τοῦ ὄρου τούτου, ἀλλὰ κυρίως ἡ διαφώτισις τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ ἡ ἐνίσχυσις τῆς γνώμης περὶ μεσσιακῆς ἐννοίας τοῦ ἐν λόγῳ ὄρου, ἣτις ἐφάνη εἰς ἡμᾶς ὡς ἡ ὀρθότερα οὐ μόνον ὅτε εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ ζητήματος ὀρμώμεθα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τῆς Κ. Διαθήκης, ἀλλὰ καὶ ὅτε ὀρμήθημεν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τῆς Π. Διαθήκης.

Οἱ ὁπαδοὶ τῆς γνώμης ταύτης, ὁσάκις δὲν περιορίζονται εἰς τὴν σύγχρονον τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ἀποκαλυπτικῆν γραμματείαν, ἀναζητοῦσι συνήθως τὰς ῥίζας τοῦ ἐν λόγῳ ὄρου ἐν τῷ γνωστῷ χωρίῳ τοῦ προφήτου Δαυιδ ἡ' 13 «*ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτὸς καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος καὶ ἐπὶ τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε καὶ προσηνεχθῆ αὐτῷ*», εἴτε ἐκδεχόμενοι τὸν **υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου** ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὡς ἴδιον πρόσωπον, δηλ. ὡς τὸν Μεσσίαν (Bleek, Klöpffer, Fiebig, Feine, Bartmann, Tilmann κ. ἄ.), εἴτε νομίζοντες ὅτι πρόκειται περὶ συμβόλου συμβολίζοντος τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν, ὅπερ ἐν τῇ ἐξελλίξει αὐτοῦ ἐξελήφθη βραδύτερον δῆθεν ἐν μεσσιακῇ ἐννοίᾳ (Rose κ. ἄ., ἐν μέρει δὲ καὶ οἱ König καὶ Goettsberger). Ἐκ παμμεροῦς τοῦ ζητήματος τούτου ἐξερευνήσεως ἐμορφώσαμεν τὴν πεποιθήσιν, ὅτι ἦτο μὲν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰησοῦ ὁ ὄρος **υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου** οἰκείος εἰς τοὺς παλαιστίνους Ἰουδαίους, ὡς εἰκάζομεν ἐκ τε τῆς χρήσεως αὐτοῦ ἐν τῇ ἀποκαλυπτικῇ γραμματείᾳ (Εἰκόνες Ἐνώχ κεφ. 37—69, Δ' Ἐσδρα ιγ' 26 κλπ. πρβ. καὶ Ἀναλήψεως τοῦ Ἡσαίου κεφ. ια' 1) καὶ ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν μετεχειρίζετο αὐτὸν ἐκεῖνος, χωρὶς νὰ προκαλῆται ἀπορία τοῖς ἀκροαταῖς αὐτοῦ¹, ἀλλ' ὅτι αἱ ῥίζαι τοῦ ἐν λόγῳ ὄρου ὑπάρχουσιν ἐν

1. Ἡ παρ' Ἰωάννη ιβ' 34 ἐρώτησις τῶν Ἰουδαίων «*τίς ἐστὶν οὗτος ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*» δὲν προδίδει κυρίως ἀγνοίαν, ἀλλ' ἐκφράζει ἀπορίαν πῶς δύναται νὰ συμβιβασθῇ ἡ ἰδέα περὶ τοῦ Υἱοῦ ἀνθρώπου-Μεσσίου πρὸς τὸ παθῆν αὐτοῦ.

τῆ Π. Διαθήκῃ καὶ διὰ καὶ ὅτι ἐπὶ τὸν τοιοῦτον αὐτοχαρακτηρισμὸν τοῦ Κυρίου ἐπέδρασε σημαντικώτατα τὸ οἰκοθεν μεσσιακὸν ὑπάρχον καὶ ὀρθῶς ὡς μεσσιακὸν ἐκληφθὲν χωρίον τοῦ Δανιὴλ ζ' 13, τῆς ἐπιδράσεως ταύτης τεκμηριουμένης ἐν εὐαγγελικοῖς χωρίοις, οἷα τὰ Ματθ. κδ' 30, κς' 64 κ. ἄ. Ἐπίσης δ' ὅμως ἐπέισθημεν, ὅτι ἡ εἰρημένη δανιήλειος προφητεία δὲν εἶναι, ὡς συνήθως νομίζεται, ἡ μοναδικὴ ὄψις τοῦ ἐν λόγῳ αὐτοχαρακτηρισμοῦ τοῦ Κυρίου, οὐδὲ εἶναι ὀρθαί γινῶμαι, οἷα αἱ τοῦ Fritz Tillmann, ἐνός τῶν ἐμβριθεστάτων καθ' ἡμᾶς ὑποστηρικτῶν τῆς μεσσιακῆς ἐκδοχῆς τοῦ αὐτοχαρακτηρισμοῦ τούτου, ὅτι «ἐλλείπει πᾶσα πιθανότης ὅτι ὁ προφήτης (Δανιὴλ) τὴν μορφήν τοῦ ὡς υἱοῦ ἀνθρώπου εὔρε που προϋπάρχουσαν ¹» καὶ ὅτι «ἡ κανονικὴ γραμματεία τῆς Π. Διαθήκης οὐ μόνον παράλληλον χωρίον, ἀλλ οὐδὲ παρήχησιν παρέχει πρὸς τὸν δανιήλειον ὡς υἱὸν ἀνθρώπου» ², ὡς καὶ τοῦ νεωτατοῦ ὑπομνηματιστοῦ τοῦ βιβλίου τοῦ Δανιὴλ J. Goettsberger ³, ὅτι «δὲν δύναται νὰ γίνῃ ἀποδεκτὸν ὅτι ὁ Δανιὴλ ἄλλοθεν ἐδανείσθη τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον (ὡς υἱὸς ἀνθρ.) ὡς ὄνομα τοῦ Μεσσίου, μὴ ἀνευρεθέντος εἰσέτι ἀλλαχοῦ ἀναλόγου προτύπου κ.λ.π.»

Ἐν πρώτοις, ὡς εὐστόχως ὑπέδειξεν ὁ Sellin ⁴, ἐμποιεῖ ἐντύπωσιν ὁ τρόπος καθ' ὃν αὐτὸς ὁ Δανιὴλ λαλεῖ περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τρόπος προϋποθέτων γνωριμίαν τινὰ τῶν ἀκροατῶν ἢ ἀναγνωστῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν ἔκφρασιν ταύτην. Προϋπαρξὺν δὲ τῆς μορφῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου δέχεται καὶ ὁ Bousset, ὅστις ὅμως προσπαθεῖ διὰ τῆς λεγομένης θρησκευολογικῆς μεθόδου νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἐν λόγῳ μορφήν, δεχόμενος, ὅτι αὕτη προῆλθε διῆθεν διὰ συγχωνεύσεως τῆς ἰουδαϊκῆς περὶ Μεσσίου ἰδέας πρὸς τὴν περὶ τοῦ οὐρανοῦ ἀρχεχόνου ἀνθρώπου (Γιμὰ) ἰδέαν τῆς ἰρανικῆς θεολογίας ⁵. Ἐφεξῆς δὲ θέλομεν προσπαθῆσαι ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι ἡ δανιήλειος μορφή τοῦ υἱοῦ τοῦ

1. Fr. Tillmann, Der Menschensohn, Freiburg i.Br. 1907 σελ. 90.

2. ἔ. ἄ. σ. 97.

3. Das Buch Daniel übersetzt und erklärt (Bonn 1928) σελ. 56.

4. Die Israelitisch-jüdische Heilandserwartung Berlin 1909 σελ. 72

5. Bousset-Gressmann, Die Religion des Judentums im späthellenistischen Zeitalter (γ' ἔκδ. Tübingen 1926 σελ. 490 καὶ 267) πρβ. καὶ Gressmann, Ursprung der Isral-Jud. Eschatologie, Göttingen 1905 σ. 290 ἔξ. Ἡδη δ' ὁ Völter ἐν τῇ Zeitschrift für die Neutest. Wissenschaft (III 1902 σελ. 173 ἔξ.) εἶχεν ἰσχυρισθῆ, ὅτι ἡ ὅλη μορφή τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ἐλεῦθερον δημιούργημα τοῦ συγγραφέως τοῦ Δανιὴλ ζ', ἀλλὰ δάνειον ἐκ τοῦ Παρσισμοῦ.

~~ἀνθρώπου, ἣν ἐκτετοποίηθη ὁ Ἰ. Χριστὸς πρὸς χαρακτηρισμὸν ἑαυτοῦ, ὡς Μεσσίου, ἦτο μὲν καλαισιότερον τοῦ Δανιήλ, αἱ ρίζαι δ' ὅμοιαι αὐτῆς ἀναζητηταί ἐν τῇ ἰσραηλιτικῇ θρησκείᾳ καὶ δὴ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Π. Διαθήκῃ.~~

Πρὸς τῇ δανιηλείῳ προφητείᾳ ὑπῆρχον καὶ ἄλλα χωρία τῆς Π. Διαθήκης¹, ἐνθα ὁ λόγος περὶ **υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου**, καὶ ἅτινα ἐκλαμβανόμενα κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κυρίου ὑπὸ μεσσιακὴν ἔννοιαν ἠδύναντο νὰ χρησιμεύσωσι, καὶ εἶναι πιθανώτατον ὅτι ἐχρησίμωσαν ὡς πηγὰὶ τοῦ περιφρήμου αὐτοχαρακτηρισμοῦ ἐκείνου. Δὲν πρόκειται περὶ τῶν γνωστῶν χωρίων τοῦ Ἰεζεκιήλ, ἐν οἷς οὗτος προσαγορεύεται **υἱὸς ἀνθρώπου**², ἀλλὰ περὶ δύο χωρίων ἀνηκόντων εἰς τὸν Ψαλτῆρα, ὅπερ ὡς τὸ ὑμνολόγιον καὶ προσευχητάριον τῆς Ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς ἦτο ἐν πυκνοτέρῳ καὶ εὐρυτέρῳ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄλλως δημοφιλοῦς βιβλίου τοῦ Δαυιδῆλ χρήσει. Ἐν τῶν χωρίων τούτων ἦτο τὸ τοῦ ψαλμοῦ η' 5 «*Τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μιμνήσκη αὐτοῦ; ἢ υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν;*», ὅπερ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐξελαμβάνετο ὡς μεσσιακὸν (πρβ. Ματθ. κα' 16, Α' Κορινθ. ιε' 26 καὶ Ἐβρ. β. 7) καὶ εἰς ὁ ἀνεζητήθη, οὐχὶ ὅλως ἀστόχως, ἢ ῥίζα ἢ μία τῶν ριζῶν τοῦ αὐτοχαρακτηρισμοῦ τοῦ Κυρίου ὑπὸ ἐρευνητῶν τῆς περιοπῆς τῶν Frz. Delitzsch, Collani, Keim, Immer κ. ἄ.³. Ἐτερον δὲ χωρίον, τὸ καὶ σπουδαιώτατον καὶ διαφωτιστικώτατον, εἶναι τὸ τοῦ ψαλμοῦ οθ' 18 «*γεννηθῆτω ἡ χεὶρ σου ἐπὶ ἄνδρα δεξιᾶς σου καὶ ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου, ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῶ*», ὅπερ δὲν ἀξιοῦται τῆς δεούσης προσοχῆς⁴, ἂν καὶ καθ' ἡμᾶς ἐπιχέει πολὺ φῶς ἐπὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ὄρου ὁ **υἱὸς**

1. Ὁ Gess καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Krawutsky κ. ἄ. ὑπέδειξαν ὡς ρίζαν τοῦ μεσσιακοῦ ὄρου Υ. Α. τὸ λεγόμενον Πρωτευαγγέλιον (Γενεσ. γ' 15), ἀλλ' ὑπάρχουσι χωρία τῆς Π. Δ. κείμενα πολὺ ἐγγύτερον τούτων εἰς τὸν ὄρον τούτον, ὡς θὰ ἴδωμεν.

2. Οἱ C. Weizsäcker, Trenkle, Hausrath κ. ἄ. ἀναζητοῦσιν εἰς τὰ 90 ταῦτα χωρία τοῦ Ἰεζεκιήλ τὸν ὄρον **υἱὸς ἀνθρώπου**. Ἄλλ' ἐν τῇ προσφωνήσει **υἱὸς ἀνθρώπου** δὲν πρόκειται περὶ ὑποδηλώσεως τῆς προφητικῆς δράσεως τοῦ Ἰεζεκιήλ, ὥστε νὰ δύναται τις νὰ συσχετίσῃ τὴν προσφώνησιν ταύτην πρὸς τὸν ἐν λόγῳ ὄρον, δι' οὗ δῆθεν ὑπεδηλοῦτο ἡ προφητικὴ ιδιότης τοῦ Ἰησοῦ.

3. Ὁ Schmid (Bibl. Theologie des N. Testamentes I σ. 148 ἐξ.) τέμνων μέσην ὁδὸν δέχεται, ὅτι τὸ μὲν χωρίον Δαν. ζ' 13 παρέσχε τὴν ἀφορμὴν, τὸ δὲ ψ. η' 5 τὸ περιεχόμενον τοῦ αὐτοχαρακτηρισμοῦ τοῦ Ἰησοῦ.

4. Τοῦτο ὀφείλεται, ὡς φαίνεται, εἰς τὴν παραγνώρισιν τοῦ μεσσιακοῦ χαρακτήρος τοῦ ἐν λόγῳ χωρίου

τοῦ ἀνθρώπου, δυνάμενον ἅμα νὰ διασχεδιάσῃ καὶ τὰς ἐξεξητημένας
θερηκειολογικὰς ὑποθέσεις περὶ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν.

Πρὸς κατανόησιν τοῦ χωρίου ἀνάγκη νὰ λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰ περιστατικὰ τῆς ποιήσεως τοῦ οὐ' ψαλμοῦ. Ὁ ψαλμὸς οὗτος εἶναι θερμοτάτη καὶ λίαν κατανυκτικὴ δέησις πρὸς τὸν Θεόν, ποιηθεῖσα, κατὰ τὴν πιθανωτάτην ἐκδοχὴν, μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ βορείου βασιλείου (722 π. χ.) καὶ πρὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ νοτίου βασιλείου (586), καὶ δὴ καθ' ὃν χρόνον ὁ περιούσιος λαὸς τοῦ Θεοῦ διήρχετο ἀργαλέας ἡμέρας καὶ διετελεῖ ὑπὸ τὸ κράτος νοπῶν ἐντυπώσεων ἐχθρικῆς εἰσβολῆς, δηώσεων καὶ ταπεινώσεων, αἱ δὲ τύχαι τῶν πρὸς βορρᾶν ἀδελφῶν φυλῶν προεμήνυον εἶπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε ζωηρῶς μέλλον ἥμιστα εὐοίωνον εἰς τὰς πρὸς νότον¹. Τοῦ ἔθνους ἐν τοιαύτῃ ἀθλίᾳ καταστάσει διατελοῦντος, ὁ εὐσεβῆς ψαλμοδὸς μόνην ἐλπίδα καὶ παραμυθίαν εὗρισκεν παρὰ τῶ πιστῶ καὶ ἀγρόπνῳ φρουρῶ τοῦ Ἰσραήλ, τῷ Jahve, ὃν καὶ διὰ τρυφερωτάτων ἐκφράσεων παρακαλεῖ, ὅπως ἐπιβλέψῃ ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἐπισκεφθῇ τὴν ὑπὸ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ φυτευθεῖσαν ἄμπελον, ἐνισχύων τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς, ὃν χαρακτηρίζει ἅμα μὲν ὡς **ἄνδρα δεξιᾶς** (ἐξυπακουομένου τῆς **χειρὸς σου**, πρβ. ψ. ρθ' 1: εἶπεν ὁ Κ. τῷ κ. μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου) δηλ. τετιμημένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐκλεκτὸν αὐτοῦ, ἅμα δὲ ὡς **υἷὸν ἀνθρώπου ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῶ** (δοτικὴ ἠθικὴ).

Τὸ ζήτημα εἶναι ἐνταῦθα τίνα ἔννοεῖ ὁ ψαλμοδὸς ὑπὸ τὸν **ἄνδρα δεξιᾶς** τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπὸ τὸν **υἷὸν ἀνθρώπου** (ben adam—ἄνθρωπον), κραταιωθέντα ὑπ' αὐτοῦ; Κατὰ πολλοὺς τῶν ἐξηγητῶν, ἐν οἷς καὶ οἱ Kittel, Gunkel καὶ οἱ παπικοὶ Hoberg καὶ Ecker, ὑπὸ τὰς φράσεις ταύτας ὑπονοεῖται ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς² κατ' ἄλλους δέ, ἐν

1. Πρὸς τὴν ἄνωδι διατυπωμένην γνώμην περὶ τοῦ χρόνου τῆς ποιήσεως τοῦ ψαλμοῦ προσκλίνει καὶ αὐτὸς ὁ ἐπιφανὴς Γερμανὸς ἐρμηνευτῆς H. Gunkel ('Υπομν. εἰς τοὺς ψαλμοὺς ἐκδοθὲν τῷ 1926 σελ. 353). Κατ' ἄλλους ὁ ψαλμὸς οὗτος ἐποιήθη ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ (Kittel, Nowack κ. ἄ.), κατὰ δὲ τὸν πολὺν ἐρμηνευτὴν Frz. Delitzsch, ᾧ ἀκολουθεῖ ἐνταῦθα καὶ ὁ Köpzig ὑπόμνημα ἐκδοθὲν τῷ 1927 σελ. 356) ὁ ψ. ἐποιήθη ἐπὶ τῇ προβλέψει τῆς ἐπὶ τῶν Ἀσσυρίων καταστροφῆς τοῦ βορείου βασιλείου.

2. Τὴν ἐκδοχὴν ταύτην παραδόξως πως (ἂς ἐπιτραπῇ ἡμῖν ἡ ἐκφρασις) στηρίζουσιν οἱ ὑπέρμαχοι αὐτῆς ἐπὶ χωρίων οἷα τὰ Ἐξόδου δ' 22 («υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ»), Ἡσαίου α' 2 («υἱὸς ἐγέννησα») καὶ Ὡσηέ ια' 1 («ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλεσα τὰ τέκνα αὐτῶν» κατὰ τοὺς Ο', «τὸν υἱόν μου» κατὰ τὸν Μασορ. κείμενον), ἐν ᾧ εἶναι πρόδηλον, ὅτι ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις ὁ Ἰσραήλ χαρακτηρίζεται ὡς **υἱὸς τοῦ Θεοῦ** καὶ οὐχὶ ὡς **υἱὸς ἀνθρώπου**.

οἷς ἐν ἑοχάτων οἱ E. Kuhnigk καὶ H. Schmidt, πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ βασιλέως εἴτε τοῦ Ἰσραὴλ (κατ' ἐκείνον) εἴτε τοῦ Ἰουδα (κατὰ τοῦτον). Τὸ δὲ Ταργκούμε, οἱ πλείστοι τῶν παλαιῶν ἐξηγητῶν καὶ πινες τῶν νεωτέρων, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀριστος τῶν ἀγγλοφώνων ἐξηγητῶν τοῦ Ψαλτῆρος, ὁ Ch. A. Briggs, ἐν μέρει δὲ καὶ ὁ Frg. Delitzsch, ἐκδέχονται τὸ χωρίον ἐν μεσσιακῇ ἐννοίᾳ, καθ' ἧς γνώμης οὐδὲν λίαν σοβαρὸν ἐπιχείρημα δύναται νὰ ἀντιταχθῇ. Τούναντίον ὑπὲρ αὐτῆς νομίζομεν ὅτι συνηγοροῦσι α') ἡ ὁμοιότης τοῦ χωρίου πρὸς ἄλλα τε μεσσιακὰ χωρία τῆς Π. Δ. (πρβ. Ἦσ. θ' 1-6, ια' 1-10, δ' 2 ἔξ, Μιχ. ε' 1 ἔξ., Ἱερ. κγ' 5 κλπ) καὶ πρὸς τοὺς ψαλμοὺς β', κ', μδ', σα', οἵτινες ἐκλαμβάνονται καὶ ὑπὸ φιλελευθέρων ἔτι θεολόγων ὡς μεσσιακοί, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν μνημονευθεῖσαν ἀρχὴν τοῦ βεβαίως μεσσιακοῦ ψαλμοῦ ρθ' 1 («Εἶπεν ὁ Κ. τῷ κυρίῳ μου κάθου ἐκ δεξιῶν μου κλπ.»), πρὸς ἣν παραλληλίζεται καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Gunkel β') ἡ ὁμοιότης, ἂν μὴ ταυτότης, τοῦ ὅρου *υἱὸς ἀνθρώπου* τοῦ χωρίου τούτου πρὸς τὸν βεβαίως μεσσιακὸν ὅρον τοῦ Δανιὴλ ζ' 13 καὶ γ') ἡ ἀρχαιότης τῆς μεσσιακῆς τοῦ χωρίου τούτου ἐκδοχῆς, ἀπαντώσης ὀητῶς ἐν τῷ Ταργκούμε¹, ὅπερ κατατάσσεται μὲν ἐκ τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς, περιέχει δ' ὅμως κατὰ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν καὶ παλαιότερας παραδόσεις, οἷα φαίνεται οὕσα καὶ ἡ περὶ μεσσιακῆς ἐκδοχῆς τοῦ παρόντος χωρίου².

Κατὰ τὴν πιθανωτέραν λοιπὸν ἐκδοχὴν εἶναι μὲν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ λόγος κυρίως περὶ τοῦ ἐπιγείου βασιλέως, τοῦ χριστοῦ τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς θεωρεῖται καὶ ἐνταῦθα, ὡσπερ καὶ ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι μεσσιακοῖς ψαλμοῖς, ὡς τύπος τοῦ Μεσσίου³, μετὰ τῆς

1. Ἐπειδὴ τὸ Ταργκούμε μόνον ἐν τῷ στίχῳ 16 ἀννικαθίστησι τὸ ben Adam διὰ τοῦ βασιλεὺς Μεσσίας, ὁ Lietzmann ἀποκρούει τὴν γνώμην, ὅτι ὁ Ταργκουμιστὴς θεωρεῖ ὡς ταυτοσημοὺς ἐννοίας τὸ ben Adam καὶ τὸ Melicha Maschicha (βασιλεὺς Μεσσίας). Ἄλλ' ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Fiebig (Der Menschensohn σελ. 92), ἀφ' οὗ ἐν χριστολογικῇ ἐννοίᾳ ἐξεδέξατο οὗτος τὸν στ. 16, πῶς ἦτο δυνατόν νὰ νοήσῃ ἄλλως τὴν αὐτὴν φράσιν τοῦ 18 στίχου;

2. Ὅτι περὶ παλαιᾶς παραδόσεως πρόκειται ἐνταῦθα, γίνεται ἰκανῶς ὄφθλον, ὅταν λάβῃ τις πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν τάσιν τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ τῶν Τίτου ἑαββίνων πρὸς ἀποφυγὴν παντὸς ὅρου, ὅστις θὰ ἠνῶσι τὰς χριστιανικὰς ἰδέας καὶ δὴ καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ ὅρου *υἱὸς ἀνθρώπου* (πρβ. Dalman Die Worte Jesu σ. 202 καὶ Baldensperger Die messianisch-apokalyptischem Hoffnungen des Judentums³ σ. 140 ἔξ).

3. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐνοήσωμεν πῶς διὰ τῆς ἐκδοχῆς, καθ' ἣν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ βασιλέως ἢ καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Μεσσίου, καταστρέφεται ἡ σειρά τῶν νοημάτων τοῦ ψαλμοῦ, ὡς θέλει ὁ Gunkel (μν. ἔ. 353). Ἀπλού-

διαφορᾶς, ὅτι ὁ Μεσσίας χαρακτηρίζεται ἐνταῦθα ὡς *υἱὸς ἀνθρώπου*, ὡς ἀλλαχοῦ τῆς Π. Δ. χαρακτηρίζεται ὡς *Ἐμμανουήλ* καὶ ἀλλαχοῦ *Βλαστὸς* (Τσέμα) κ. ἄ.

Καὶ γεννᾶται ἐνταῦθα ἕτερον ζήτημα, ἂν δηλ. ὑπάρχει σχέσης μεταξὺ τοῦ *υἱοῦ ἀνθρώπου* τοῦ παρόντος ψαλμικοῦ χωρίου πρὸς τὸν ὡς *υἱὸν ἀνθρώπου* (κεμπὰρ ἑνὰς) τοῦ Δαυὶδ ζ' 13 καὶ τίς ἢ σχέσης αὕτη. Νομίζομεν ὅτι ὁ δεχόμενος τὴν μεσσιακὴν χροιάν τοῦ ἐν λόγῳ ψαλμικοῦ χωρίου δὲν θὰ ἔχη σοβαροὺς λόγους ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς στενῆς πρὸς ἄλλα σχέσεως τῶν δύο ἐκφράσεων, καὶ τῶν δι' αὐτῶν ἐκφραζομένων ἐννοιῶν, σχέσεως ἐξελίξεως. Ὅθεν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ὁ ὄρος *υἱὸς ἀνθρώπου* δὲν ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Δαυὶδ, ἀλλ' ἦτο οἰκειὸς τοῖς Ἰουδαίοις τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ ποιητοῦ τοῦ οὐ' ψαλμοῦ, δηλ. πρὸ τῆς βαβυλωνίου αἰχμαλωσίας, ἄρα πρὸ τοῦ Δαυὶδ, καὶ ὅτι ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ὁ καὶ ἀνωτέρω (σελ 193) σημειωθεὶς τρόπος, καθ' ὃν ὁ προφήτης οὗτος μεταχειρίζεται τὸν ἐν λόγῳ ὄρον, χωρὶς νὰ παρέχῃ διασάφησιν τίνα. Παρὰ τῷ Δαυὶδ δ' ὅμως ἐμφανίζεται ἡ ἰδέα περὶ τοῦ *υἱοῦ ἀνθρώπου* ἐξελιγμένη ἐπὶ τὸ μᾶλλον συγκεκριμένον καὶ σαφέστερον, δὸς δ' εἰπεῖν καὶ μᾶλλον ὑπερκόσμιον, ἀκριβῶς ὡς καὶ ἡ *βασιλεία τοῦ Θεοῦ* ἐξελιχθῆ παρὰ τῷ αὐτῷ προφήτῃ εἰς *βασιλείαν τῶν οὐρανῶν*¹. Παρὰ τῷ Δαυὶδ δηλονότι ὁ *Μεσσίας—Υἱὸς ἀνθρώπου* (ὡς υἱὸς ἀνθρ.) παρίσταται ὡς κατερχόμενος ἐπὶ νεφελῶν ἐξ οὐρανοῦ καὶ προὑποτίθεται ὡς προὑπάρχων. Ἐξ ἄλλου δέ, δεχθέντος ὅτι ὁ δαυὶδέλιος *υἱὸς ἀνθρώπου* εἶναι προαιμαλωσιακῆς προελεύσεως καὶ δὴ καὶ ὅτι ἔχει τὰς ῥίζας ἐν αὐτῇ τῇ Π. Διαθήκῃ, καταπίπτουσιν ὡς ἀσύστατοι καὶ αἱ ἐκδοχαὶ ἐνίων θρησκευολογούντων (Völter, Bousset κ. ἄ.), ἀνευρισκόντων ἐνταῦθα ἐπίδρασιν εἴτε ἀπὸ τῆς βαβυλωνιακῆς εἴτε ἀπὸ τῆς περσικῆς θρησκείας.

Τοιοῦτο λοιπὸν εἶναι τὸ φῶς, ὅπερ νομίζομεν ὅτι πίπτει ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ πολυθρηλήτου ὄρου *υἱὸς ἀνθρώπου* ἐκ τοῦ 18 στίχου τοῦ οὐ' ψαλμοῦ, ὀρθῶς ἐρμηνευομένου.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

στατα ὁ ψαλμωδὸς ἀπεκδέχεται τὴν σωτηρίαν τοῦ λαοῦ, ὃν παραβάλλει πρὸς ἄμπελον φυτευθεῖσαν παρὰ τοῦ Κυρίου, ἐκ τῆς παρ' αὐτοῦ ἐνισχύσεως τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτοῦ.

1. Βλέπε ἡμετέραν πραγματείαν περὶ *Ἰωάννου Βαπτιστοῦ ὡς προφήτου* σελ. 40 ἐξ. καὶ ἡμέτερον ἄρθρον περὶ *βασιλείας τοῦ Θεοῦ* ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλην. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ.